बुक-पोस्ट प्रकाशित सामग्री

गुरुकुल पत्रिका । प्रह्लाद । आर्य भट्ट

रजि० संख्या एल० १२७७

16

सेवा में,

____

____

____

व्यवसाय प्रबन्धक
गुरुकुल काँगड़ी विश्वविद्यालय
हरिद्वार

16

① विषय - पुराण
पेज = 2
= 26 × 13 × 0.1 c.m.

आगमेषुतवद्दषु शिवस्योत्कर्ष प्रतिपादनं

... ...

कारणेन प्रामाण्य पव्यस्था पन संभवेमहा

② विषय - भागवत
- 30 × 12 × 0.1 c.m.
पेज = 1

सुखेनराज्यं क्रियतोस्त्वं मनाजिथ्वि तितं अपवर्म्म

... ...

प्रति राज्ञानाणितं । अटोमययामदेडं मनेनोपायेन

③ विषय - पूजा
पेज - 1
- 31 × 12.5 × 0.1 c.m.

यातथा पूर्वेषुरेक्सूर्योदयमारभ्य प्रव्रत्त रोहिणी

... ...

अस्माच्चमीप्रतं करिष्ये वासुदेवं लघु द्विरष्य

इतिवेदांतवाक्यानांनिष्ठाकाष्ठानहेश्वरे १४

ग्रागमेषु नवरुषु शिवस्योत्कर्षप्रतिपादनं मस्ति विस्तरमस्ति ननु शिवागमानामप्रामाण्यमा
शंकनीयं प्रमाणमूर्द्धन्येषु श्रौवपुराणेषु वरुधा तेषां वहुकारणात् कंगोक्ताकेषु विन्या
माण्यव्यवस्थापनमुक्तं महाभारते सांख्ययोगः पांचरात्रं वेदाः पाशुपतं तथा ज्ञानान्ये
तानि राजर्षे विद्धि नानामतानि वै इतिवचनात्पाशुपतानां सांख्ययोगादिवत् वैदिकप्र
स्थानान्तरस्थानां तत्त्वोक्तत्वात् पुराणं तर्कशास्त्रं च धंदोलंकारलक्षणं वेदं मीमांसि
कीदत्वा शिवधर्मं तथैव च सप्तद्वीपपृथिव्यास्तु राजराजो भवेत्तु सः इति वराहपुराणादि
श्रुतदानप्रशंसनात् यत्तु कौर्म्ये उपविभागे पंचदशाध्याये पाखण्डिनो विकर्मस्था
न् धर्मोचार्यांस्तथैव च पांचरात्रान्पाशुपतान्वाङ्मात्रेणापि नार्च्चयेत् तत्रैव एको
नविंशाध्याये वौद्धश्रावकनिर्ग्रंथाः पांचरात्रविदो जनाः कापालिकाः पाशुपताः
पाखंडा ये च तद्विधाः तथा च मनुः पाखण्डिनो विकर्मस्थान्वैडालव्रतिकान्शठा
न् हैतुकान्वकवृत्तींश्च वाङ्मात्रेणापि नार्च्चयेत् इति तथा पराशरपुराणे अध्यमा

लिं०चं०
१८

ध्याये अथातः संप्रवक्ष्यामि ज्ञानानामुत्पत्तिकारणमित्युपक्रम्य वेदांगानांच विद्वेषः स्मृतीनांच
तथैवच प्रमाणानांच विद्वेषो भारतस्य तथैवच तेषामध्ये तु विद्वेषस्तेषां बाधककोशवते
मामर्षीपत्तारस्य ज्ञानानामुत्पत्तिकारणं तामपाशुपतादीनाम श्रौतानांपरिग्रहः पां
चरात्राश्रयश्चापि ज्ञानानामुत्पत्तिकारणं तस्मात्कौर्मे वाशिष्ठे लैंगपाराशरपुराण
दीनां पूर्वमीमांसायां हेमाद्रिमाधवादिनिबंधानां चपर्यालोचनया पाशुपतादीना
मप्रामाण्यमेव लेभ्यतइति ननु अवैदिकांशो अवैष्णवांशोऽप्रामाण्यं न वेदाविरु
द्धांशो उक्तं च सूतसंहितायां ज्ञानखंडे चतुर्थेध्याये तथापि योंशो मार्गाणां वेदेन
नविरुध्यते सोंशः प्रमाणमित्युक्तं केषांचिदधिकारिणामिति वेदाविरुद्धांशोऽप्रामाण्य
किंनस्यादित्याशंकाआह तद्वत्तेवाधिकारिविशेषंप्रत्याह तथापीति माधवः यत्र
वैभवखंडे द्वाविंशोध्याये सूत उवाच अथातः संप्रवक्ष्यामि मार्गप्रामाण्यनिर्णयं श्र
द्धयासंहितायं यं शृणुध्वं मुनिपुंगवाः वेदाश्च धर्मशास्त्राणि पुराणं भारतं तथा १८

वेदांगानुपवेदांश्च कामिकाद्यागमानपि कापालं नाकुलं चैव तयोर्भेदान्द्विजर्षभाः
तथापाशुपतं सोमभैरवश्चभैरवागमान् तेषामेवोपभेदांश्च शान्तबोधसहस्रशः
विष्वागमांस्तथा बौद्धानार्हताद्यागमानपि लोकायतं तर्कशास्त्रं वेदान्तविस्तारसं
युतं मीमांसामनिगमान्सांख्ययोगौ तथैव च निर्ममे शंकरः साक्षात्सर्वज्ञः
स्वयमेव च अधिकारिविभेदेन नैकस्सेव सदा द्विजाः तर्कैरेते हि मार्गास्तु न हन्त
व्या मनीषिभिरिति अतएव मानवपुराणे आगमानुपक्रम्य अधिकारिविशेष
णप्रवृत्तान् हि संज्ञाय स्मृतं अपांतरएव पार्थसारथिमिश्रैरपि यावदेकांश्च तोके
र्मी स्मृतौ चान्यप्रतीयते तावत्तयोर्विरुद्धत्वे श्रौतानुष्ठानं भिष्यते इतिवार्त्तिककृद
हृत्पतेन फलतोऽप्रामाण्यं श्रुतिविरुद्धानां स्मृत्यादीनामित्युपसंहृत्य भाष्यमप्यन
तेषां न स्वप्रामाण्यपरिव्याख्येयमित्युक्तं अतएवोक्तं तंत्रे आगमानाम वि
रुद्धांशे प्रामाण्यं स्वीकुर्महे: एवं यानि पाशुपतागमनिंदा वचनानि तानि
अश्रौतपाशुपतागमविषयाणि न तु श्रौतं वायुसंहितायां शैवागमोऽपि द्विविधः

लिं०वं०
१९

श्रौताश्रौतभ्रसंस्कृतः श्रुतिसारमयः श्रौतः स्वतंत्रश्चेतरो मतः स्वतंत्रो दशधा पूर्वमित्यारभ्य श्रु
तिसारमयो न्यस्तः शतकोटिप्रविस्तरः परं पाशुपतं यत्र व्रतं ज्ञानं च कथ्यते इत्यंते श्रौताश्रौ
तविभागस्य स्फुटं प्रतिपादनात् श्रौतपाशुपतस्य अथर्वशिरः कालाग्निरुद्रोपनिषदा
द्युपदिष्टपाशुपतस्याभवादिसेवितत्वेन परमवैदिकप्रपंचेन तस्य वैदिकमार्गाच्छिन्नमु
न्वाभावात् एवं पाशुपतो योगः सेवनीयो मुमुक्षुभिः भस्मच्छन्नो हि सततं निष्कामे
ति हि श्रुतिरित्यादिस्मरणाच्च अश्रौतागमानामपि सर्वांशेनाप्रामाण्यं किंतु वे
दिकमार्गविरुद्धवामाचारजनमप्रीकनाद्युक्तांशे ब्रह्मविष्णुमहादेवप्रमुखैः
परिकीर्तिताः आगमाश्चानया नैयादृक्षानेवान्यथा बुधः अन्यथा नित्यनैयायिश्रु
तिरुद्धाः स्युर्न संशयः इत्यादिमानववचनैरतदंकरीत्या श्रुत्यविरुद्धार्थैकथं चित्तात्पर्य
स्य ग्रन्थानि चैव शास्त्राणि लोकेस्मिन्मोहनाय वै वेदवादविरुद्धानि मयैव क
थितानि तु इत्यादिकौर्मवचनोक्तरीत्या तापसजनव्यामोहार्थं विप्रलंभकत्वं तव
स्य वा कल्पनया सर्वथाप्यप्रामाण्यवारणेन प्रामाण्यव्यवस्थापनसंभवे महापु १९

सुखेन राज्यं क्रियतां। एवं मनसि विचिंतितं। अयं कर्म्मविपाको मध्ये समागमिष्यतीति को जानातीति। तथा चोक्तं। अयं वारा
मेकोनिलय इति रत्नाकर इति श्रितो ऽस्माभिस्तृष्णातरलितमनोभिर्जलनिधिः। क एवं जानाति निजकरपुटीकोटरग
तो क्षणादेनं तामस्तिमिमकरमापास्यति मुनिः॥१॥ एतदर्द्धं दृष्टं ते सुबुद्धिमंत्रिणा उदितादय राज्ञा नं प्रतिनिरूपितं। अ
तएव अहो देव केनापि समं विरोधेन कर्त्तव्यो विरोधे सति स्वस्वनाशं नान्यत्॥ तथा चोक्तं॥ परास्तचोनकर्त्तव्यो ह्याहृ
शो ता हृशो नरो तेन टिट्टिभमात्रेण समुद्रो व्याकुलीकृतः॥२॥ एतस्य वैमाख्यानं श्रुत्वा उदितादस्य नराज्ञोक्तं।
तो सुबुद्धिय तत्त्वया कथितं तत्सर्वमपि सत्यमेव नेगनं विरुद्धमेव गतेस्मतिममापि सुयोधनावस्थानं विषयं त्य
वा त्वसंदेहा सा वा। सुबुद्धिमंत्रिणोक्तं॥ हे राजन्। मंत्राणां वे राज्य नाशाएव। तथा चोक्तं॥ एको विषरसो हं
ति शस्त्रेणेकश्च हन्यते। सबंधु राष्ट्रं राजानं हंत्येको मंत्रविप्लवः॥३॥ राज्ञोक्तं॥ योऽनर्थं कार्यं निवारयति स परमो हितमं
त्री। तथा चोक्तं॥ स्वितस्य कार्यस्य समुद्भवो यो धर्मागमिनोऽर्थस्य च संनिवारी। अनर्थकार्यप्रतिघातनार्थं यन्मे च्यस्य सो
परमो हितमंत्री॥४॥ सुबुद्धिमंत्रिणोक्तं। तो राजन्नु मंत्रिणा स्वामिहितं कार्यं कर्त्तव्यं। तथा चोक्तं। मंत्रकार्यानुगोपेषां
कार्ये स्वामिहितानुगं। तएव मंत्रिणो राज्ञो न तु यगल्लफुल्लगा॥ राज्ञोक्तं॥ तो मे चिन्तनमेव सतुकपोतोके च वसति ११

ऊ नाम देवगुप्ते चोराय घातवतो मम सिरो वेतो यघाऊ दंडु मवेतु इत्येवं निरूप्य पश्चमे कॉलाणा यन्मा राजा स्वयं चोरः
समंत्री मधुसिहित वर्णं पंचा सञ्चाविजादेसरणेनैदोत्तये॥ सुनरापयमदंडेनोक्तो यदि अविचार्य केनरपतिलवेतोना
स्यऊ ति। यत्रहिंडुएपेन दूरीकृता लवं तइत्यपेवं ज्ञातव्या। लवद्धिः। तघाचोक्तं॥ मंत्रेसा यतरं कलत्रमसती सुतं कुलध्वंसि
नाम धंमं चिणमुसुकं नरपतिं वेद्यं प्रमादास्पदं दिवं रागजुतंगुरुं विषइ तं धर्मं दयावर्जितं यिनानन्ताजति प्रमादवसतस्त
तन्त्रपतेस्त्रेयमा॥१॥ ततो मह्ला ऊनेन पाडुकास्पारा ज्ञा चौरइति। ज्ञातः मुद्रिकायां मंत्री चोरइतिज्ञातः यज्ञोपवीतेन
पुरोहितश्चोरइतिज्ञातः ततः सर्वैः सदपयौली चपश्चात् राजा तं निर्द्धौष्यै राजपुत्रो राजपदेस्था पितः मंत्रिणि
र्द्धौष्या मंत्रिपुत्रो पदेस्थापितः पुरोहितं निर्द्धौ ष्य पुरोहितपुत्रः पुरोहितपदेस्थापितः त्रयाणां नियमनस्म
यलोके तेणि तास्त्र द्वो विनाशकाले शरीरस्थाबुद्धिर पिगच्छतीति लोकोक्तोसत्यपयंतघाचोक्तं॥ रामो हेममृगं न वेत्ति नः घु
षोजानेयुनक्ति द्विजान् विप्रस्यापि सवस्य धेनु। हरणे जाता मतिश्चायुनेः। चूतेभ्रांतृचतुष्टयं सुदिषि धर्मो त्मजो दत्तवा
न्प्राय: सत्पुरुषो विनाससमये बुद्ध्या परित्यज्यते॥२॥ तघाच॥ अन्न हा त्तरमोहदिवसह। रावण तणइ कपालिए कइ बुद्धि
नसंचरइ। लंकाफिहणकालि॥३॥ ततोनि मंनसमये नैघति राज्ञानलितां अन्नहोमयाय मदंडेन नेनोपायेन मारइ्या

× मंत्र १

ना ३

यो तथा पूर्वेद्युरेव सूर्योदयमारभ्य प्रवृत्तरोहिणीयुतायां निशीथोत्तरप्रवृत्तायां उत्तरेद्यू रोहिणी
रहितायां निशीथगामप्यष्टमीसत्वात्कथं न पूर्वेद्युर्व्रतानुष्ठानमिति चेत् न यतो यदुक्तं संकल्पात्म मुख्यः२
कव्रतस्य प्रधानत्वेन प्राप्तः संकल्पयेद्विद्वानुपवासव्रतादिकमिति प्राप्तः कालस्तत्वेन तद्व्याप्ति
न्येव ग्राह्येति तदयुक्तं रोहिणीसहितानिशीथ गायामपि व्याप्त्यापत्तेः मुख्यकालः सवितृत्वेय इ
त्यादेस्तदपवादकत्वे तु दिवा वेत्यादिना प्रदोषरात्रिव्यापिन्या बाधस्वश्रातः कालस्यैव सामान्यशा स्य:
स्त्रार्थत्वेन बाधाप्रवृत्तेरेवेरैवेति एतेन मुहूर्तकलापदयोरर्द्धरात्रवर्त्तिकलापरत्ववचनानन
र्थक्यापादनमपि शङ्कानत्वयापत्तिश्चैवमपास्तं ननु निशीथोत्तरप्रवृत्ताष्टमीदिने पूर्वरोहिणी
योगो न परेद्युरित्युदाहरणस्यासंभवान्न पूर्वेद्युर्व्रतानुष्ठानापत्तिरिति चेन्न सप्तमीसंयुताष्टम्यां
भूत्वा ऋक्षं द्विजोत्तम प्राजापत्यं द्वितीयेह्नि मुहूर्त्तार्द्धं भवेद्यदीति वचने यदि मुहूर्त्तार्द्धं भवेदिति
मुहूर्त्तार्द्धसंभावनया कदाचित्तदभावस्यापि संभवेनोदाहरणासंभवात् पारणातिथिभान्ते कार्या
न

व्र.कौ. तथाह भृगुः जन्माष्टमी रोहिणी च शिवरात्रिस्तथैव च । पूर्वविद्धैव कर्त्तव्या तिथिभांते च
१३२ पारणं निषेधोऽपि ब्रह्मवैवर्त्ते अष्टम्यामथ रोहिण्यां न कुर्यात्पारणं क्वचित् हन्यात्पुराकृतं क
र्म उपवासार्जितं फलं तिथिरष्टगुणं हन्ति नक्षत्रं च चतुर्गुणं तस्मात्प्रयत्नतः कुर्यात्तिथिभां
ते च पारणमिति मुख्यः पक्षः एकतरांतस्य त्वनुकल्पः यदा तु तिथिनक्षत्रयोरन्यतरस्यैव दिने त
स्तदा रात्रौ पारणनिषेधा[illegible]वो पारणनिषेधादन्यतरांते पारणमभ्यनुज्ञानाद्दिवैवान्यतरां
ते कार्यं अत एव वह्निपुराणे । भांते कुर्यात्तिथेर्वापि शस्तं भारत पारणमिति अथ जन्माष्टमी
व्रतप्रयोगः व्रतपूर्वदिने दंतधावनं कृत्वोपवासदिने प्रातः सूर्यः सोमो यमः कालो संध्ये
भूतान्यहः क्षपा पवनो दिक्पतिर्भूमिराकाशं खचराः नराः ब्रह्मशासनमास्थाय कल्पध्व
मिह सन्निधिमित्युक्त्वा सफलपुष्पाक्षतजलपूर्णं ताम्रपात्रमादाय मासाद्युल्लिख्यामुकफ १३२
लकामः पापक्षयकामो वा कृष्णप्रीतये जन्माष्टमीव्रतं करिष्ये वासुदेवं समुद्दिश्य सर्वपा
कृष्ण